

ՔԱՂԱՔԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Հայոց ցեղասպանություն - 100

ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԺԽՏՈՂԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴԻ ԴՐՄԵՎՈՐՈՒՄՆԵՐԸ ԹՈՒՐԿԻԱՅՈՒՄ

ԱՐՄԻՆԵ ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ

Հայոց ցեղասպանության 100-րդ տարելիցին ընդառաջ Թուրքիայի իշխանությունները հետևողականորեն շարունակում են Հայոց ցեղասպանությունը ժխտելուն ու միջազգային ճանաչման գործընթացը կասեցնելուն ուղղված աշխատանքները, որոնք իրականացվում են նոր, ժամանակակից մեթոդներով ու ամենատարբեր ուղղություններով՝ քարոզչական, դիվանագիտական, քաղաքական, գիտական և հասարակական:

Հարկ է նշել, որ հայերի նկատմամբ 1915-23 թթ. իրականացված Ցեղասպանության ժխտումը թուրքական իշխանությունների կողմից սկսվել է հանցագործության ընթացքում, և չնայած Հայոց ցեղասպանության իրողության վերաբերյալ բազմաթիվ փաստերի առկայությանը՝ թուրքական իշխանությունների ժխտողականությունը շարունակվում է մինչև օրս: Թուրքական իշխանություններն իրենց առջև հստակ նպատակ են դրել վերափոխել պատմությունը և վերահսկել Թուրքիայի ապագան, իսկ ակադեմիական շրջանակները քաղաքագետների համար Հայոց ցեղասպանության մերժման վերաբերյալ պնդումներն առաջ մղելու գիտական հարթակ են նախապատրաստում¹:

Այս առումով արժանահիշատակ է 2001 թ. մայիսի 29-ին Թուրքիայի կառավարության շրջաբերականով «Ցեղասպանության անհիմն պնդումների դեմ պայքարը համակարգող խորհրդի» («Asılsız Soykırım İddialarıyla Mücadele Koordinasyon Kurulu») հիմնումը, որի առաջին նախագահին էր Թուրքիայի պետնախարար և փոխվարչապետ Դևլեթ Բահչեղին, իսկ համակարգողը՝ Ազգային անվտանգության խորհրդի գլխավոր քարտուղարի առաջին տեղակալը: Խորհրդի գործունեության գլխավոր նպատակը թուրք հանրությանը, դպրոցական տարիներից սկսած, Հայոց ցեղասպանության պնդումների «անհիմն» լինելու վերաբերյալ տեղեկությունների հաղորդումն ու ժխտողական գիտակցության ձևավորումն է, ինչպես նաև արտերկրում պարբերաբար օրակարգ

¹ St' u **Holthouse D.**, State of Denial Turkey Spends Millions to Cover Up Armenian Genocide, Southern Poverty Law Center Intelligence Report Summer 2008:

բերվող Հայոց ցեղասպանության ճանաչման ջանքերի չեզոքացումը: Խորհրդի հիմնադիր Դ. Բահչելիից հետո այն ղեկավարել են «Արդարություն և զարգացում» կուսակցության (ԱԶԿ) անդամներից Էրթան Մուսֆուն, Աբդուլլահ Գյուլը և Ջեմիլ Չիչեքը²:

2015 թ. ընդառաջ՝ Թուրքիայի իշխանություններն էլ ավելի են ակտիվացրել Հայոց ցեղասպանության անհերքելի փաստի դեմ պայքարը: Ուշադրության է արժանի այն հանգամանքը, որ կոշտ ժխտողական դիրքորոշում որդեգրած ներկայիս թուրք պետական գործիչները, որոնց վարած քաղաքականությունը գրեթե չի տարբերվում իրենց նախորդների ռազմավարությունից, որոշ խմբագրումներ են արել իրենց կեցվածքում և գործունեության մեջ՝ այդ կերպ փորձելով սիրաշահել հայ հանրությանը և հատկապես սփյուռքահայերին:

Հարկ է նշել, որ Հայոց ցեղասպանության 100-րդ տարելիցին ընդառաջ Թուրքիայի արտաքին քաղաքական առաջնահերթություններից են «ժողովրդական դիվանագիտության» խորացումն ու ամրապնդումը՝ միտված հայ հասարակության շրջանում թուրքերի նկատմամբ կոշտ դիրքորոշումը մեղմելուն: Թուրքիան, ինչպես Միացյալ Նահանգների, միջազգային կառավարական և ոչ կառավարական կազմակերպությունների աջակցությամբ և ներգրավմամբ, այնպես էլ սեփական ակտիվ նախաձեռնությամբ զանազան բնագավառներում՝ քաղաքական, տնտեսական, մշակութային, երիտասարդական, կազմակերպում է, այսպես կոչված, հայ-թուրքական երկխոսությանը նվիրված միջոցառումներ (համաժողովներ, գիտաժողովներ, կլոր սեղաններ, սեմինարներ, թուրք բարձրաստիճան պաշտոնյաների հետ հանդիպումներ, համերգաշարեր), ինչը նպատակ է հետապնդում նպաստել Թուրքիայի նկատմամբ ոչ միայն միջազգային հարթակներում, այլ նաև հենց Հայաստանում և Սփյուռքում թուրքանպաստ կարծիքի ձևավորմանը, ինչը, ի դեպ՝ պաշտոնական Անկարային որոշ չափով հաջողվում է: Այդ են վկայում թուրքական կողմի հրավերով հայկական պատվիրակությունների, հայ փորձագետների, լրագրողների, ուսանողների՝ վերջին շրջանում հաճախակի դարձած մասնավոր այցերը Թուրքիա:

Այս առումով ուշագրավ են ԱՄՆ միջազգային զարգացման գործակալության (USAID), Եվրամիության (ԵՄ), Մեծ Բրիտանիայի, Նորվեգիայի կառավարության, Գերմանիայի մի շարք հիմնադրամների («Ֆրիդրիխ Էբերտ», «Ֆրիդրիխ Նաուման», «Հայնրիխ Բյոլլ») ֆինանսավորմամբ իրականացված հայ-թուրքական մերձեցման աջակցությանն ուղղված ծրագրերը, որոնք իրականում նպաստում են Թուրքիայի՝ արդեն շուրջ մեկ դար շարունակվող ուրացության պետական քաղաքականությանը և բավական հմտորեն օգտագործվում թուրքական քարոզ-

² Տե՛ս **Zarakolu R.**, Yeni hükümet ASİMKK\`yi sürdüreceek mi?, 11.07.2011, <http://www.ozgur-gundem.com>

չամբենայի կողմից: Հարկ է նշել, որ թուրքական կողմը, ժողովրդական դիվանագիտության քողի ներքո և միջազգային ոչ կառավարական, հասարակական-քաղաքական, մշակութային կազմակերպությունների ներգրավմամբ, միջոցառումների անցկացումը հիմնավորում է, իբր, հայ և թուրք հասարակությունների միջև փոխադարձ վստահության ձևավորման անհրաժեշտությամբ, մինչդեռ իրականում այդ միջոցառումները ակնհայտ ձևական բնույթ ունեն, քանի որ Թուրքիան դեռևս որևէ իրական քայլ չի կատարել հայ-թուրքական հարաբերությունների կարգավորման վերաբերյալ արձանագրությունների վավերացման, հետևաբար՝ հայ-թուրքական սահմանի բացման և դիվանագիտական հարաբերությունների հաստատման ուղղությամբ: Ավելին, 2015 թ. ընդառաջ՝ Թուրքիան ակտիվացրել է Հայոց ցեղասպանության դեմ պայքարը թե՛ քաղաքական և թե՛ ակադեմիական ուղղություններով: Այդ են վկայում Թուրքիայի փոխվարչապետ Բյուլենթ Արընչի խոսքերը. «Լրանում է ինչպես Դարդանեղի իրադարձությունների, այնպես էլ Հայոց ցեղասպանության պնդումների 100-ամյակը: Մենք լուրջ աշխատում ենք: Սիմպոզիումների, կոնֆերանսների, սեմինարների, հրապարակումների և փաստագրական ֆիլմերի օգնությամբ աշխատանքներ են տարվում: Սակայն մենք նաև հատուկ գործունեություն ենք մշակում հասարակական դիվանագիտության բնագավառում՝ աշխարհի բոլոր երկրների հասարակական կարծիքի վրա ներազդելու համար»³: Այս առումով հիշատակելի են թուրք վերլուծաբան Օրհան Քեմալ Ջենգիզի գնահատականները: Նա մասնավորապես նշում է, որ եթե Թուրքիայի կառավարությունը Հայկական հարցի վերաբերյալ աննախադեպ ու ավելի վճռական քայլերի չդիմի, անտրամաբանական կլինի 1915 թ. վերաբերյալ Թուրքիայի պաշտոնական դիրքորոշման մեջ լուրջ փոփոխություններ ակնկալել, քանի որ Բ. Արընչի հիշյալ հայտարարությունը ցույց է տալիս, որ Թուրքիայի կառավարությունը տրամադրված է կրկնել այս հարցի շուրջ պետական պաշտոնական քաղաքականությունը⁴:

Այս համատեքստում ուշագրավ է Թուրքիայի ԱԳՆ կազմում «2015» կոչվող հատուկ վարչության ստեղծումը, որն զբաղվում է 2015-ին ընդառաջ նախապատրաստական աշխատանքներով՝ ունենալով ֆինանսական բավական մեծ ռեսուրսներ⁵: Այս վարչության մշակած գործողությունների ծրագրով սահմանվում են նաև թուրք պետական, քաղաքական գործիչների վարքագծի հիմնական կանոնները:

³ Cengiz O. K., What is Turkey's 2015 strategy?, 30.01.2014, Today's Zaman օրաթերթ, http://www.todayszaman.com/columnist/orhan-kemal-cengiz_338058-what-is-turkeys-2015-strategy.html

⁴ Տե՛ս Cengiz O. K., What is Turkey's 2015 strategy?, 30.01.2014, Today's Zaman օրաթերթ, http://www.todayszaman.com/columnist/orhan-kemal-cengiz_338058-what-is-turkeys-2015-strategy.html

⁵ Տե՛ս Ա. Հովհաննիսյան, Եվրամիությունն իր դրամաշնորհային ծրագրով աջակցում է ոչ թե հայ-թուրքական երկխոսությանը, այլ Թուրքիայի ուրացության քաղաքականությանը, 22.12.14, <http://www.nyut.am>

2015 թ. ապրիլի 24-ին ընդառաջ՝ Հայոց ցեղասպանության մասին խոսելիս թուրք դիվանագետները հաճախակի են օգտագործում «unfortunate relocation» (ցավալի տարահանում) եզրույթը՝ փորձելով որոշակի քննադատական դիրքորոշում ցուցաբերել: Միաժամանակ, թուրք դիվանագետները հրապարակային ելույթներում սկսել են մեջբերել Օսմանյան կայսրության մարդահամարի արդյունքները, ըստ որոնց՝ հայերի թվաքանակն իբր եղել է շուրջ 600 հազար մարդ, որ այդ տվյալներն իբր համընկնում են ամերիկացի, բրիտանացի և ֆրանսիացի դիվանագետների ներկայացրած թվերին⁶: Միաժամանակ, արհեստականորեն ուռճացվում է Թուրքիայում բռնի մահմեդականացած հայերի թիվը՝ փորձելով ներկայացնել աշխարհին, որ 20-րդ դարի սկզբին տեղի ունեցածը ոչ թե Ցեղասպանություն էր, այլ մահմեդականացում:

Բացի այդ, արտերկրում Թուրքիայի դիվանագիտական ներկայացուցիչները սկսել են ակտիվացնել «ԱՄԱԼԱ»-ի («Հայաստանի ազատագրության հայ գաղտնի բանակ») կողմից թուրք դիվանագետների դեմ իրականացված գործողությունների մասին շահարկումները՝ նշելով, որ իրենց կառույցի 31 աշխատակիցներն սպանվել են հայ ահաբեկիչների կողմից և իրենք, որպես տուժած կողմ, պետք է հնարավորություն ստանան բարձրաձայնելու իրենց տեսակետները⁷:

Թուրքիայի քարոզչական քաղաքականության նոր բաղադրիչներից են այսպես կոչված ազատ, բայց «պատասխանատու» թուրք մտավորականության համախմբումը, այդ պալատական մտավորականների հանրայնացումն ու վերջիններիս միջոցով թուրքական նախագծերի տարածումն ինչպես միջազգային հարթակներում, այնպես էլ Հայաստանում ու Միջուրբում: Առերևույթ ընդդիմադիր դիրքերից հանդես եկող այդ մտավորականների գործունեությունն իրականում որևէ կերպ չի վտանգում Թուրքիայի շահերը, ավելին՝ անուղղակիորեն նպաստում է Թուրքիայի հեղինակության աճին ու Ցեղասպանության համատեքստում նրա ժխտողական քաղաքականությանը: Հիշյալ մտավորականները, լինելով ուղղակի երկխոսության ջատագով, ընդունում են լոկ «ցեղասպանություն» տերմինը, սակայն խուսափում են պատժի և փոխհատուցման արդարացի պահանջի բարձրաձայնումից՝ կտրականապես դեմ լինելով Հայոց ցեղասպանության իրավական գնահատականին:

Ցեղասպանության 100-րդ տարելիցին ընդառաջ՝ թուրքական կառավարության կողմից մշակված գործողությունների ծրագրի իրականացմանն ուղղված քայլ էր նաև 2014 թ. ապրիլի 23-ին՝ Հայոց ցեղասպանության նախօրեին, Թուրքիայի ներկայիս նախագահ (այն ժամանակ վարչապետ) Ռեջեփ Էրդողանի կողմից հայերին ուղղված հայտարարությունը, որի հիմքում «ընդհանուր ցավի» թեզն էր, ըստ որի՝ «Ա-

⁶ Տե՛ս «The Armenian Allegation of Genocide: The issue and the facts», <http://www.mfa.gov.tr>

⁷ Տե՛ս նույն տեղը:

ռաջին աշխարհամարտի տարիներին ցավալի դեպքեր են տեղի ունեցել, որին զոհ են գնացել ոչ միայն հայերը, այլ նաև թուրքերն ու այլ մուսուլմաններ, իսկ այդ ցավը բոլորին է»⁸, այդպիսով խուսափելով հայերի զանգվածային կոտորածներն ու հայրենագրկումը կոչել ցեղասպանություն, ինչպես նաև փորձելով հայերի «ցավը» տեղավորել Առաջին աշխարհամարտի շրջանակներում և հավասարեցնել թուրքերի կոտորածներին: Հարկ է նշել, որ հենց Թուրքիայի հայ համայնքի որոշ ազդեցիկ ներկայացուցիչների կողմից Ռ. Էրդոդանի հիշյալ հայտարարությունը որակվել է որպես «հայերի առջև նետված ոսկորի կտոր»: Թուրքիայի մշակած մարտավարության տեսանկյունից է դիտվում նաև Ռ. Էրդոդանի հայտարարությունից հետո՝ 2014 թ. երկրորդ կեսից, Թուրքիայում Հայոց ցեղասպանության ժխտողականությամբ հայտնի «Թուրքական պատմագիտական ընկերության» կողմից իրականացվող որոշ ծրագրերի ֆինանսավորումը դադարեցնելը: Միաժամանակ, Ռ. Էրդոդանի հիշյալ հայտարարության համատեքստում հատկանշական է 2014 թ. ապրիլին Թուրքիայում Ցեղասպանության միջազգային ճանաչման դեմ հակաքայլեր մշակելու և պաշտոնական Անկարայի ժխտողական քաղաքականությունն առաջ մղելու նպատակով հատուկ խմբի ստեղծումն ու դրա ղեկավարի պաշտոնում Ռ. Էրդոդանի գլխավոր խորհրդական Իբրահիմ Քալընի նշանակումը⁹:

Հայոց ցեղասպանության 100-ամյակին ընդառաջ՝ թուրքական գործողությունների ծրագրով, որում կրկին շրջանառության մեջ է դրվել հարցը պատմաբաններին թողնելու թեզը, հատկապես կարևորվում է արտերկրում Թուրքիայի արտաքին հանձնաժողովների անդամների կողմից լոբբինգի իրականացումը: Միաժամանակ լուրջ դերակատարություն է վերապահված թուրքական լոբբիստական կազմակերպություններին, որոնք աշխարհի տարբեր, հիմնականում հայաշատ համայնքներ ունեցող երկրներում ակտիվ գործունեություն են ծավալում: Այսպես, թուրքական լոբբին գգալիորեն ակտիվացրել է աշխատանքները (ժխտողական բովանդակությամբ գրքերի հրատարակում, համաժողովների, սեմինարների և այլ միջոցառումների անցկացում) թե՛ ԵՄ երկրներում (Գերմանիա, Նիդեռլանդներ) և թե՛ Միացյալ Նահանգներում՝ ի դեմս «Թուրք-ամերիկյան միությունների ասամբլեայի» (ATAA)¹⁰:

Թուրքիայի կողմից մշակված մարտավարության տեսանկյունից պետք է դիտարկել ս.թ. հունվարի 15-ին Անկարայում Ադրբեջանի նախագահ Իլհամ Ալիևի հետ հանդիպումից հետո՝ համատեղ մամուլի ա-

⁸ «The unofficial translation of the message of the Prime Minister of The Republic of Turkey, Recep Tayyip Erdoğan, on the events of 1915, 23 April 2014», <http://www.mfa.gov.tr>

⁹ Տե՛ս <http://www.ensonhaber.com>

¹⁰ Տե՛ս <http://www.ataa.org>

սուլիսի ժամանակ, նախագահ Ռ. Էրդոդանի հայտարարությունը Դարդանեղի ճակատամարտի 100-ամյակին նվիրված միջոցառումները ս.թ. ապրիլի 24-ին մեծ շուքով նշելու վերաբերյալ¹¹, ինչը նպատակ է հետապնդում համաժամանակյա և զանգվածային միջոցառումների անցկացմամբ հակակշռելու և ստվեր գցելու Հայոց ցեղասպանության 100-րդ տարելիցի միջոցառումների վրա (միաժամանակ ուշագրավ է, որ Դարդանեղի օպերացիան ներկայացվում է որպես լեգենդ, այսպես կոչված, «թուրք-հայկական եղբայրության» մասին):

Հարկ է նշել, որ Թուրքիայի իշխանությունները խիստ կարևորում են Հայոց ցեղասպանությունը ժխտելու և հայկական Մփյուռքի նախաձեռնություններին հակազդելու հարցում Ադրբեջանի քարոզչական հնարավորությունների օգտագործումը: Այս ուղղությամբ պաշտոնական Անկարայի և Բաքվի կողմից Հայաստանին հայտարարված քարոզչական պատերազմի հիմնական նպատակը միջազգային հանրության ապատեղեկացումն է դարաբաղյան հիմնախնդրի իրական բովանդակության վերաբերյալ, իսկ թուրքական ուղղությամբ՝ Հայոց ցեղասպանության ճանաչման արդարացի պահանջին հակազդելը:

Հայ-թուրքական հարաբերությունների կարգավորման գործընթացի համատեքստում թուրք-ադրբեջանական հարաբերությունների առերևույթ լարվածությունն ի սկզբանե համաձայնեցված է եղել պաշտոնական Բաքվի և Անկարայի միջև՝ միտված հայ-թուրքական հարաբերությունների և Ղարաբաղյան հիմնախնդրի համընթաց կարգավորմանը: Մասնավորապես, Թուրքիան և Ադրբեջանը միմյանց միջև «լարվածություն» ցուցադրելու միջոցով փորձում են ազդել տարածաշրջանում լուրջ դերակատարություն ունեցող երկրների դիրքորոշման վրա՝ վերջիններիս դրդելով ընդունել Ղարաբաղյան հակամարտության և հայ-թուրքական հարաբերությունների կարգավորման փոխկապակցվածությունը:

Արդի փուլում պաշտոնական Անկարան շարունակում է ջանքեր գործադրել հակահայկական աշխատանքներում ադրբեջանական ներգրավվածության ընդլայնման ուղղությամբ: Նման դրսևորումներից է Հայոց ցեղասպանության դեմ գործողությունների ծրագրի մշակման և համակարգման աշխատանքներում ադրբեջանական լոբբիստական կառույցների ընդգրկումը:

Հարկ է նշել, որ Հայոց ցեղասպանության միջազգային ճանաչման գործընթացը խոչընդոտելու խնդրում Թուրքիա-Ադրբեջան համագործակցությունն ընթանում է բավականին արդյունավետ: Հակահայկական քարոզչության հիմնական բաղկացուցիչների կայացման և զարգացման ուղղությամբ իրականացվող հետևողական աշխատանքները հանգեցրել են Թուրքիայի և Ադրբեջանի կողմից լոբբինգի կազմա-

¹¹ Տե՛ս **Zeyrek D.**, Turkey invites Armenian president to 100th anniversary of Gallipoli War, 16.01.2015, <http://www.hurriyetdailynews.com>

կերպման ոլորտում ուժերի հավասարակշռմանն ու երկուստեք փոխ-
շահավետ մոտեցումների ձևավորմանը: Մասնավորապես, Ադրբեջա-
նը սեփական քարոզչական հնարավորությունների օգտագործմամբ
շարունակում է մասնակցություն ցուցաբերել Հայոց ցեղասպանության
ժխտման պաշտոնական Անկարայի ակտիվացող հակահայկական
նախաձեռնություններին, օրինակ՝ միջազգային ասպարեզում այսպես
կոչված «Խոջալուի ցեղասպանությունը» Հայոց ցեղասպանության ճա-
նաչման պահանջներին հակադրելու մարտավարությամբ: Վերջին տա-
րիներին Թուրքիայում «Խոջալուի դեպքերը» դատապարտող լայնածա-
վալ ցույցեր անցկացնելն ու այդ ուղղությամբ Թուրքիայի դրսևորած ակ-
տիվությունը թուրքական կողմը դիտում է որպես առաջիկայում Հայոց
ցեղասպանության ճանաչման դեմ ադրբեջանական քարոզչական նե-
րուժի հնարավորինս ընդլայնված մասնակցության ապահովում:

Այս առումով ուշագրավ է Թուրքիայում գործող և Ադրբեջանից ֆի-
նանսավորվող հակահայկական «Հայկական անհիմն պնդումների դեմ
պայքարի միություն» (ASIMDER) կազմակերպության գործունեությու-
նը¹², որի նպատակը Հայոց ցեղասպանության 100-րդ տարելիցի
շրջանակներում Սփյուռքի գործողություններին հակազդելն է: Այս
կազմակերպությունը, որի կենտրոնակայանն Իզմիրում է, ներկայա-
ցուցություններ ունի Գերմանիայում, Իրանում և Ադրբեջանում (Նա-
խիջևանում), ինչպես նաև Թուրքիայի 12 նահանգներում: Հարկ է նշել,
որ միության նոր մասնաճյուղեր են բացվում Թուրքիայի բոլոր շրջաննե-
րում և արտերկրում: Կազմակերպության ղեկավարն է Թուրքիայի կառա-
վարական շրջանակների, ինչպես նաև Թուրքիայում ադրբեջանցի դիվա-
նագետների հետ լայն կապեր ունեցող Գյոքսել Գյուլբեյր, որը կազմակեր-
պության գործունեությունը համաձայնեցնում է ադրբեջանական կողմի
հետ: Կազմակերպությունը լայն աջակցություն է ստանում Ստամբուլում
և Կարսում՝ Ադրբեջանի գլխավոր հյուպատոսություններից:

Միության հոչակած ռազմավարական հիմնական նպատակներից
են Հայոց ցեղասպանության ժխտումը, քրդերի հետ հայերի հարաբերույթ-
ունների սրումն ու քրդերին հայերի դեմ օգտագործելը, Թուրքիայի ար-
ևելյան շրջանների նկատմամբ հայերի պահանջատիրության չեզոքացու-
մը, քարոզչական նպատակներով «ԱՍԱԼԱ»-ի գործունը, հայերի դեմ պայ-
քարում թուրք-ադրբեջանական համագործակցության խորացումը:

Հարկ է նշել նաև, որ 2012 թ. միությունը համատեղ գործունեությ-
ան համաձայնագիր է կնքել ադրբեջանական «Իրավունքի և արդար-
ության ասոցիացիայի», իսկ 2013 թ.՝ «Ադրբեջանական սփյուռքի մի-
ջազգային կենտրոնի» հետ: Բացի այդ, 2014 թ. օգոստոսին փոխհամա-
գործակցության համաձայնագիր է ստորագրել Վիեննայում գործող
«Ադրբեջանի մշակույթի և գործարարների կազմակերպության» հետ՝

¹² Տե՛ս <http://asimder.org.tr>

նպատակ հետապնդելով 2015 թ. Եվրոպայում հակահայկական տրամադրություններ ստեղծել ու պայքարել հայկական լոբբիի դեմ¹³:

Հայոց ցեղասպանության ժխտման ուղղությամբ պաշտոնական Անկարայի կողմից իրականացվող հակահայկական քաղաքականության գործուն քաղկացուցիչներից է սփյուռքահայ համայնքներում տարվող աշխատանքը, ընդ որում՝ Թուրքիայից տեղափոխված հայերի ակտիվ ներգրավմամբ, ինչը նպատակ է հետապնդում որոշակի հակասություններ առաջացնել ինչպես հայ համայնքների ներսում, այնպես էլ Հայաստան-Սփյուռք փոխհարաբերություններում:

Վերոհիշյալի մասին է փաստում 2011 թ. սեպտեմբերին Թուրքիայի արտաքին գործերի նախարարության կողմից արտերկրում Թուրքիայի արտակարգ և լիազոր դեսպաններին ուղարկված շրջաբերականը՝ 2015 թ. Հայոց ցեղասպանության 100-րդ տարելիցին պատրաստվելու և Հայոց ցեղասպանության միջազգային ճանաչման դեմ ակտիվ քարոզչություն իրականացնելու պահանջով, որում, հիշեցնելով Հայոց ցեղասպանության ճանաչման ուղղությամբ համայն աշխարհում Սփյուռքի կողմից իրականացվող աշխատանքների մասին, Թուրքիայի ԱԳՆ-ը դեսպաններից ակնկալում է Սփյուռքի հետ սերտ շփումների մեջ մտնելով՝ արգելք լինել այդ գործողություններին:

Այս համատեքստում ուշագրավ է Թուրքիայի իշխանությունների կողմից «սփյուռք» բառի վերաիմաստավորման կամ վերասահմանման ռազմավարությունը: Հիշենք դեռևս 2011 թ. դեկտեմբերի 23-ին Թուրքիայի դեսպանների հետ տարեվերջյան 4-րդ կոնֆերանսի ժամանակ արտգործնախարար Ահմեթ Դավութօղլուի ելույթը. «Երբ ես գնացի ԱՄՆ, հանդիպեցի այնտեղի մեր դեսպանների և գլխավոր հյուպատոսների հետ ու նրանց հետևյալ հրահանգը տվեցի. մենք պետք է փոխենք «սփյուռք» հասկացությունը: Անկախ կրոնից և հավատքից՝ Անատոլիայի հողերից գաղթած յուրաքանչյուր անհատ մեր սփյուռքն է: Որտեղ մեկ հայ կա, գնալու և խոսելու ենք նրա հետ մեր համատեղ պատմության մասին, այն մասին, թե ինչպես ենք 10 դար միասին ապրել: Նախ շահելու ենք հայերի, մեր հայ բարեկամների սիրտը: Զրուցելու ենք ամեն մի հայի հետ»¹⁴:

Այս առումով հատկանշական է հայ-թուրքական հարաբերությունների կարգավորման վերաբերյալ արձանագրությունների ստորագրմանը զուգահեռ Թուրքիայի գիտակրթական հաստատություններից ասպիրանտների գործուղումը Եվրոպայի, Մերձավոր Արևելքի և Հարավային Ամերիկայի հայկական գաղթօջախներ՝ հայկական համայնքներում ուսումնասիրություններ իրականացնելու նպատակով: Ընդ ո-

¹³ Տե՛ս <http://asimder.org.tr>

¹⁴ **Kanbolat H.**, Turkish citizenship for Armenian diaspora, 26.12.2011, <http://www.todayszaman.com>

րում, թուրք գիտնականները, քողարկելով իրենց բուն առաքելության նպատակը, դա բացատրել են ազգային փոքրամասնությունների վերաբերյալ թեկնածուական աշխատանքներ գրելու հանգամանքով:

Այս համատեքստում ուշագրավ են վերջին շրջանում որոշ խոշոր հայկական գաղթօջախներում տեղի ունեցող գործընթացները, մասնավորապես թուրքահայերի նախաձեռնությամբ նոր կազմակերպությունների ստեղծումը, որոնք գործում են համայնքային մյուս կառույցներից անկախ՝ էապես վնասելով Սփյուռքի կառույցների միասնությանը:

2014 թ. ապրիլին քեսաբահայությանն ապաստան տրամադրելու թուրքական իշխանությունների պատրաստակամության ցուցադրումը ևս կարելի է դիտել որպես Թուրքիայի կողմից իրականացված քարոզչական հնարք՝ ուղղված Հայոց ցեղասպանության տարելիցի նախօրեին միջազգային ասպարեզում Թուրքիան մարդասիրական դիրքերից ներկայացնելուն, այդ թվում՝ Սիրիայում տեղի ունեցող գործընթացներում, մասնավորապես Քեսաբում տեղի ունեցած իրադարձությունների շուրջ Թուրքիայի հասցեին հնչող քննադատությունները մեղմելուն ու նրա պատասխանատվությունը չեզոքացնելուն: Սակայն, Թուրքիայի իրական նկրտումները քողագերծվեցին Սիրիայում 2014 թ. սեպտեմբերի 21-ին «Իսլամական պետություն» խմբավորման կողմից Ցեղասպանության զոհերի հիշատակին կառուցված Դեյր Ջորի Սրբոց նահատակաց հայկական եկեղեցու պայթեցման գործում թուրքական հետքի մասին շրջանառվող տեղեկություններով:

Թուրքական մարտավարության բաղկացուցիչներից է նաև պոլսահայ հայտնի գրող, լրագրող, վերլուծաբան Էթեն Մահչուփյանի նշանակումը Թուրքիայի վարչապետ Ա. Դավութօղլուի գլխավոր խորհրդականի պաշտոնում¹⁵, ինչը միջազգային մեծ արձագանք է ստացել և դիտվել է որպես աննախադեպ քայլ Թուրքիայի պատմության արդի փուլում:

Այսպիսով, Թուրքիայի իշխանությունները մարտավարական նոր մոտեցումներով և նախաձեռնություններով, այդ թվում՝ վերջին տարիներին ակտիվորեն շրջանառության մեջ դրված ժողովրդական դիվանագիտության գործադրմամբ շարունակելու են Հայոց ցեղասպանության ժխտողական քաղաքականությունը՝ ամեն կերպ փորձելով լուծել Հայաստանի հետ հարաբերություններում Թուրքիայի ազգային անվտանգության համար վտանգ ներկայացնող թիվ մեկ խնդիրը՝ Հայոց ցեղասպանության ճանաչման գործընթացի կասեցման հարցը: Ավելին, Թուրքիան Ադրբեջանի հետ սերտ համագործակցությամբ շարունակելու է հնարավորինս օգտագործել միջազգային հեղինակավոր ամբիոնները հակահայկական քարոզչության և ՀՀ-ի շուրջ բացասական վերա-

¹⁵ Տե՛ս «Armenian Journalist Named Chief Advisor to Turkey's Prime Minister», 27. 01. 2014, <http://asbarez.com/128273>

բերմունք ձևավորելու ուղղությամբ՝ կյանքի կոչելու միջազգային հարթությունում քաղաքական, տնտեսական երկկողմ և բազմակողմ ձևաչափերից Հայաստանի մեկուսացմանը միտված ծրագրերը:

Բանալի բառեր – *Թուրքիա, Հայոց ցեղասպանություն, Ժխտողական քաղաքականություն, գործողությունների ծրագիր, թուրքական քարոզչական քաղաքականություն, «բռնի տարհանում», թուրքական լոբբիստական կառույցներ, թուրք-ադրբեջանական համագործակցություն, հայկական սփյուռք*

АРМИНЕ ОВСЕПЯН – *Новые явления в турецкой политике отрицания Геноцида армян.* – В преддверии 100-летней годовщины Турция по-прежнему последовательно отрицала Геноцид армян и всячески препятствовала его международному признанию. Новые подходы турецких властей реализовались как в политической, так и в академической сфере. На первый план выдвинулась народная дипломатия, стал делаться усиленный акцент на тезисы о вынужденной депортации армян в военное время и «общей боли», призванные смягчить принципиальную позицию армянской стороны. В расчёте создать разногласия между Арменией и диаспорой всячески обрабатывались отдельные представители последней. Чтобы дезорганизовать мероприятия, приуроченные к 100-летию геноцида, Турции готовилась синхронно провести свои массовые мероприятия. Значительно активизировалась работа действующих за рубежом лоббистских организаций, максимально использовалась азербайджанская пропаганда.

Ключевые слова: *Турция, Геноцид армян, политика отрицания, программа действий, турецкая пропагандистская политика, «вынужденная депортация», турецкие лоббистские организации, турецко-азербайджанское сотрудничество, армянская Диаспора*

ARMINE HOVSEPYAN – *The Modern Demonstrations of the Armenian Genocide Denial Policy in Turkey.* – On the eve of the Armenian Genocide centennial Turkey’s government consistently continues its denial policy and makes efforts against recognition and towards suspension of recognition processes of the underlying activities, that are carried out with new approaches and initiatives in both political and academic spheres.

This is evidenced when, ahead of the year 2015, Turkey carries out an action plan with segments deepening and strengthening of its recent public diplomacy of usage of some “unfortunate relocation” and “shared pain” thesis, thus, aiming at lowering the public tough stand against Turks in Armenian society; carrying out some covert activities with the Diaspora representatives thus creating a gap between Armenia and Diaspora; to counteract and cast a shadow to the Armenian Genocide commemoration activities by carrying out synchronous and mass events; denial of the Armenian Genocide and counteraction to Armenian Diaspora efforts of the Armenian Genocide recognition via activation of Turkish lobby abroad and Azerbaijani propaganda opportunities.

Key words: *Turkey, the Armenian Genocide, denial policy, action plan, Turkish propaganda policy, “forced deportation”, Turkish lobbyist organizations, Turkish-Azerbaijani cooperation, Armenian Diaspora*